

Μακεδονικά

Τόμ. 2

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1941-1952

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1953

Που έκειτο η αρχαία πόλις Ελίμεια

Δ. Κανατσούλης

doi: [10.12681/makedonika.9247](https://doi.org/10.12681/makedonika.9247)

Copyright © 2016, Δ. Κανατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κανατσούλης Δ. (2017). Που έκειτο η αρχαία πόλις Ελίμεια. *Μακεδονικά*, 2, 179–192.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.9247>

ΠΟΥ ΕΚΕΙΤΟ Η ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΙΣ ΕΛΙΜΕΙΑ

Αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας ἔχομεν ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν περὶ τῶν πόλεων¹ τῆς Ἄνω καλουμένης Μακεδονίας, τῆς σημερινῆς δηλ. Δυτικῆς Μακεδονίας, εἶναι τόσον πενιχραί, ὥστε ἐξ αὐτῶν σήμερον πολὺ ὀλίγας γνωρίζομεν καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ξηρὰ μόνον ὀνόματα. Δυστυχῶς δὲ καὶ τὰ νεώτερα εὐρήματα ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν, αἱ ὁποῖαι κατὰ καιροὺς ἔγιναν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν, δὲν εἶναι πάντοτε ἱκανὰ νὰ μᾶς διαφωτίσουν περισσότερον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὄχι μόνον ἡ ἱστορία τῶν παραδεδομένων πόλεων μένει δι' ἡμᾶς ἄγνωστος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τοποθέτησις των δὲν εἶναι πάντοτε ἐφικτή. Μία ἀπὸ τὰς πόλεις, τῶν ὁποίων ἡ θέσις πολὺ συνεζητήθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν, εἶναι καὶ ἡ Ἑλίμεια, ἡ πρωτεύουσα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῆς ὁμωνύμου μακεδονικῆς ἐπαρχίας, τῆς ἐκτεινομένης νοτίως τῆς Ὁρεστίδος καὶ τῆς Ἑορδαίας μέχρι τῆς Πίνδου καὶ τῶν Καμβουνίων.²

¹ Περί τῶν πόλεων τῆς Ἄνω Μακεδονίας ὁ Στράβων VII, 9 σ. 327 λέγει τὰ ἑξῆς: «Πρότερον μὲν οὖν καὶ πόλεις ἦσαν ἐν τοῖς ἔθνεσι τούτοις... νῦν δὲ τὰ πολλὰ μὲν ἔρημια κατέχει, τὰ δ' οἰκούμενα κωμηδὸν καὶ ἐν ἔρειπίοις λείπεται».

² Ἡ Ἑλίμεια ἢ Ἑλιμιώτις περιελάμβανε τὴν σημερινὴν περιοχὴν τῶν Γρεβενῶν, Σερβίων, Βενιζίων, τῆς Ἀνασελίτης, Σιατίστης, Σελίτης (νῦν Ἑρατύρας), ἀσφαλῶς τὸ νοτιώτερον μέρος τῆς ἐπαρχίας Κοζάνης περὶ τὴν Καισαρειάν καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ παρὰ τὴν Σιάτισταν στενὸν (= Μπουγάτσι), τὸ ἄγον εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Ἀλιάκμονος, καὶ τὴν περιοχὴν τῶν Καραγιαννίων. Περί τῆς τοπογραφίας τῆς ἀρχαίας Ἑλιμιώτιδος βλέπε Leake, *Travels in northern Greece*. London 1835, τόμ. III, σ. 304 κέ. Desdèvises-du-Dezert, *Géographie anc. de la Macéd.* Paris 1863, σ. 304 κέ. Heuzey-Daumet, *Mission archéol. de Macéd.* Paris 1876, σ. 285 κέ. Abel, *Ἱστορία τῆς Μακεδονίας (μετάφρ. Δήμιτσα)*, σ. 8 κέ. Forbiger, *Handbuch der alten Geographie*. Hamburg 1877, τόμ. III, σ. 725. Μ. Δήμιτσα, *Ἀρχαία γεωγραφία τῆς Μακεδονίας*. Ἀθῆναι 1874, μέρ. II, σ. 68 κέ. καὶ Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις κλπ. 1896, σ. 516 κέ. Oberhammer, RE V, 2367)8. Παπαδάκιν ἐν Ἀθηνᾶ, τόμ. 25 (1913), σ. 440 κέ. Geyer, *Makedonien*, σ. 12 καὶ RE XIV, 651)2. Hammond, B.S.A. XXXII (1931)32, σ. 146, πρτ. 1. Κεραμόπουλλον, AE 1932, σ. 99 κέ. καὶ. Ὁ Pouqueville (*Voyage de la Grèce*. Paris 1826, τόμ. II, σ. 510) οὐκ ὀρθῶς περιορίζει τὴν Ἑλιμιώτιν μόνον εἰς τὴν περιοχὴν Ἀνασελίτης, οἱ δὲ Wace καὶ Woodward (B.S.A. XVIII (1911)12), σ. 181.186-7) εἰς τὴν περιοχὴν Σερβίων—Βελβενδοῦ.

Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως συναντῶμεν ὑπὸ διαφόρους τύπους εἰς τὰς πηγάς. Οὕτως ὁ Λίβιος (XLIII, 21, 5), ὁ ὁποῖος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀκολουθεῖ τὴν παράδοσιν τοῦ Πολυβίου, μᾶς παραδίδει τὸν τύπον *Elimeam* (=Ἐλίμειαν), ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ὁ Ἐφέσιος¹ κατ' οὐδέτερον γένος Ἐλίμειον. Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὁμως, τὸν Ἡρωδιανόν (II, 505, 31. ἔκδ. Lenz), τὸν Κλαύδιον Πτολεμαῖον (III, 12, 18) καὶ τὸν Στέφανον τὸν Βυζάντιον (ἐν λ. Ἐλιμία), ἀπαντᾷ ὁ τύπος Ἐλιμία, εἰς τινὰς δὲ κώδικας τοῦ Πτολεμαίου καὶ εἰς τὸν Ἡρωδιανόν (I, 172, 1) καὶ Ἐλυμία (Ἐλυμα). Ἡμεῖς ἐνταῦθα, ἀκολουθοῦντες τὴν ἀρχαιότεραν παράδοσιν (Πολύβιος — Λίβιος), θὰ κάμωμεν χρῆσιν τοῦ τύπου Ἐλίμεια, διὰ τὴν ὁμώνυμον δὲ ἐπαρχίαν, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἐπίσης ὑπὸ διαφόρους τύπους μᾶς παραδίδεται (Ἐλίμεια,² Ἐλιμία³ καὶ Ἐλιμιῶτις⁴), τοῦ τύπου Ἐλιμιῶτις, ἀπλῶς ἵνα ἀποφυγῶμεν πᾶσαν σύγχυσιν, δυναμένην νὰ προκληθῇ λόγῳ τῆς ὁμωνυμίας.

Ἡ ὑπαρξίς τῆς πόλεως ῥητῶς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, (ἔ. ἀ.), τοῦ Στράβωνος⁵ καὶ τοῦ Ἡρωδιανοῦ (I, 172, 1), ἀσφαλῶς δὲ ἐξάγεται καὶ ἐκ τινος χωρίου τοῦ Λιβίου (XLIII, 21, 5-7). Τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν πορείαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως διὰ τῆς Ἐλιμείας τὸν χειμῶνα τοῦ 170)69 π.Χ., ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς: «*Et Perseus Elimeam profectus et circa eam exercitu lustrato ad Stratum vocantibus Epirotis ducit. 6. Stratus validissima tum urbs Aetoliae erat; sita est super Ambracium sinum prope amnem Inachum. cum decem milibus peditum eo profectus est et equitibus trecentis, quos pauciores propter angustias viarum et asperitatem duxit. 7. tertio die cum pervenisset ad Citium montem, vix transgressus propter altitudinem nivis locum quoque castris aegre invenit*». Καθὼς βλέπομεν ἐν τῷ χωρίῳ ῥητῶς δὲν δηλοῦται ἡ πόλις. Ἡ ἐν αὐτῷ

¹ Παρὰ Ἡρωδιανῷ II, 505, 31 καὶ Στεφ. Βυζαντ. ἐν λ. «Ἐλιμία».

² Περβ. Ἀριστ. Πολιτ. Ε, 10, σ. 1311β. Στραβ. VII, σ. 326. Liv. XLII, 53, 6.

³ Περβ. Ξενοφ. Ἑλλ. V, 2, 38. Liv. XXXI, 40, 1. Παρὰ Πλουτάρχῳ δὲ (Αἰμιλ. 9, 4), ἂν ὀρθῶς ἔχη παραδοθῇ, καὶ ὁ τύπος Ἐλιμία.

⁴ Ἀργ. Ἀναβ. I, 7, 5. Liv. XLV, 30, 6 (Elimiotis).

⁵ Παρὰ Στεφ. Βυζαντ. ἐν λ. «Ἐλιμία, πόλις Μακεδονίας. Στράβων ἐβδόμῳ». Εἰς τὸ σφζόμενον μέρος τοῦ ἐβδόμου βιβλίου (σ. 326) δὲν γίνεται λόγος περὶ τῆς πόλεως, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐπαρχίας. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος ὁμιλεῖ ῥητῶς καὶ μόνον διὰ τὴν πόλιν, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἀναφερόμενον ὑπ' αὐτοῦ χωρίον τοῦ Στράβωνος ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα τοῦ βιβλίου τούτου. Περβ. ἐπίσης παράλληλον χωρίον τοῦ Στράβωνος παρὰ Στεφ. Βυζαντιῶ (ἐν λ. Δουρίοπος), ἀναφερόμενον εἰς τὴν πόλιν Δευρίοπον, ἡ ὁποία ὁμως δὲν μνημονεύεται ἐν τῷ σωθέντι μέρει τοῦ ἐβδόμου βιβλίου (βλ. σ. 326). Ἡ ὑπαρξίς τῆς πόλεως ἐβεβαιώθη ὑπὸ ἐπιγραφῆς. Βλ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, σ. 293.

ὅμως ὑπάρχουσα φράσις circa eam δεικνύει ὅτι πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν αὐτήν, καὶ ὄχι τὴν ὁμώνυμόν της ἐπαρχίαν,¹ περὶ τὴν ὁποίαν ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνη ἡ illustratio τοῦ στρατεύματος.² Τὰ ἀνωτέρω χωρία εἶναι τὰ μόνα, εἰς τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος περὶ τῆς πόλεως Ἑλιμείας, οὐδαμοῦ δ' ἄλλου παραδίδεται τι περὶ αὐτῆς. Ἄν δ' ἐξαιρέσωμεν τὸ χωρίον τοῦ Λιβίου, πάντα τ' ἄλλα ξηρῶς ἀναφέρουν αὐτὴν ὡς μίαν τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας. Δι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη πρὸς καθορισμὸν τῆς θέσεώς της νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο καὶ τὰ ὀλίγα νεώτερα εὐρήματα ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν. Ἐπακόλουθον τῆς ἐλλείψεως αὐτῆς τῶν πηγῶν ἦτο νὰ διατυπωθῶν καὶ εἰς τὸ παρελθὸν ποικίλαι ὑποθέσεις περὶ τῆς θέσεως τῆς πόλεως. Οὕτως ὁ Desdèvises³ καὶ ὁ τοῦτον ἀκολουθῶν Δήμιτσας,⁴ συσχετίζοντες ἐτυμολογικῶς τὸ ὄνομα Ἑλίμεια μὲ τὸ ὄνομα τοῦ σημερινοῦ χωρίου Βελεμιστί, ὑποθέτουν ὅτι αὕτη εὕρισκετο εἰς τὴν θέσιν τοῦ χωρίου τούτου, δηλ. 25 χλμ. περίπου νοτιοανατολικῶς τῶν Γρεβενῶν καὶ ἐπὶ τῆς βορείου ὑπωρείας τῶν Καμβουνίων ὄρεων. Ἐκεῖ κειμένη ἡ πρωτεύουσα τῆς ἀρχαίας Ἑλιμιώτιδος ἐχρησίμευε κατ' αὐτοὺς ὡς προπύργιον κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν πελασγικῶν φύλων τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Forbiger⁵ τοποθετεῖ αὐτὴν καὶ τὸ στενὸν Βολούστανα μεταξὺ τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τῶν Καμβουνίων. Ὁ Kiepert (FOA πιν. XVI) τὴν τοποθετεῖ μεταξὺ Γρεβενῶν καὶ Τσουρχλίου (νῦν Ἅγιος Γεώργιος), ὁ δὲ Παπαδάκης⁶ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ χωρίον Τσουρχλί καὶ δὴ εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ὁ Kromayer⁷ ἀφίνει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι αὕτη ἔκειτο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς σημερινῆς Σιατίστης. Ἄλλοι πάλιν τὴν ἀναζητοῦν εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς Ἑλιμιώτιδος, τὸ περιλαμβάνον τὴν μεταξὺ Βουρίνου καὶ Πιερίων περιοχὴν. Ὁ Wace καὶ ὁ Thompson⁸ π.χ. στηριζόμενοι εἰς μίαν λατινικὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἐποχῆς τοῦ Τραϊανοῦ, εὗρεθείσαν

¹ Πρβ. Desdèvises-du-Dezert, ἔ.ἀ. σ. 304.

² Περὶ τοῦ καθαρμοῦ τοῦ στρατεύματος βλ. Bouché-Leclercq ἐν Dictionnaire des antiquités grecq. et rom. τῶν Daremberg-Saglio, Μέρος 2, τ. III ἀρθρ. Lustratio, σ. 1428 κέ.

³ Ἑ. ἀ. σ. 805.

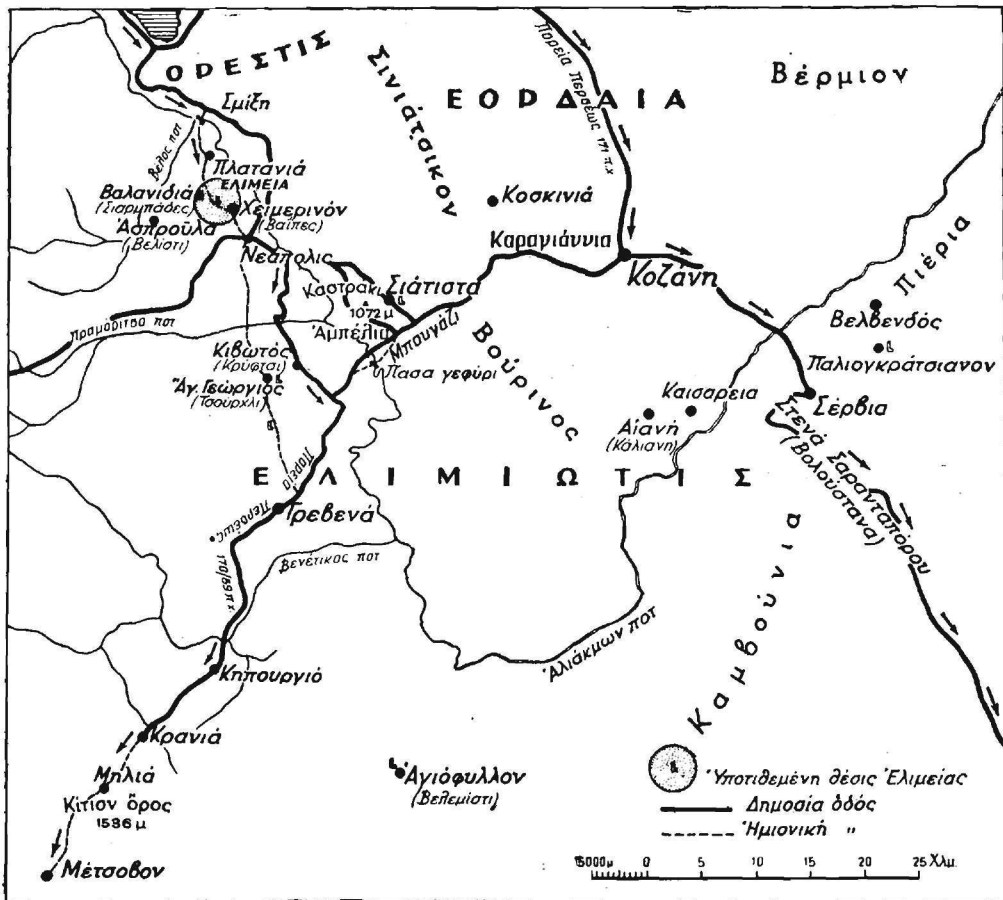
⁴ Δήμιτσας, Ἀρχαία γεωγραφία τῆς Μακεδονίας, σ. 74 καὶ Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις κλπ., σ. 218.

⁵ Ἑ. ἀ. τόμ. III, σ. 725.

⁶ Ἀθηνᾶ, ἔ. ἀ. σ. 445.

⁷ Antike Schlachtfelder in Griechenland. Berlin 1907, τόμ II, σ. 263, πρτ. 2. πρβ. καὶ χάρτην ἐν σ. 262.

⁸ B.S.A. XVII (1910)11, σ. 201-2 Πρβ. καὶ Ἱ. Παπασταύρου (Μακεδονικὴ πολιτικὴ, σ. 15 καὶ πρτ. 6), ὁ ὁποῖος ὅμως τὸ Παλαιογχεράτσανον ὀνομάζει Παλαιόκαστρον, νομίζει δὲ οὐχὶ ὀρθῶς ὅτι ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἐπιγραφὴ εὗρεθῇ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο.

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΙΜΙΩΤΙΔΟΣ

τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1911 βορείως τῆς Ἑλασσόνος, καὶ εἰς ἓν χωρίον τοῦ Λιβίου (XLII, 53, 5), τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς ἄλλην πορείαν τοῦ Περσέως κατὰ τὸ ἔτος 171 π.Χ. διὰ τῆς Ἑλιμιώτιδος,¹ νομίζουν ὅτι δυνατόν τὸ σημερινὸν κάστρον τοῦ Παλαιογχορτσιάνου νὰ ᾔτο ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας Ἑλιμείας. Ὁ Ἀρβανιτόπουλος² τέλος, χωρὶς νὰ δικαιολογῇ τὸ πρῶγμα, δέχεται ὅτι αὕτη εὐρίσκετο εἰς τὴν περιοχὴν τῶν σημερινῶν Καϊλαριῶν. Ἄλλ' αὕτη, ὥς γνωστόν, ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἑορδαίαν καὶ ὄχι εἰς τὴν Ἑλιμιῶτιν. Ὅλαι ὁμως αὐταὶ αἱ ὑποθέσεις ὀλίγον φαίνονται πιθαναί. Ἰδιαιτέρως ἀπίθανος εἶναι ἡ γνώμη ἐκείνων, ποὺ τοποθετοῦν τὴν Ἑλίμειαν εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς ἐπαρχίας, εἰς τὴν περιοχὴν Σερβίων - Βελβενδοῦ. Διότι ὄχι μόνον ἡ ὑπαρξὶς τῆς δευτέρας ἐλιμιωτικῆς πόλεως, τῆς Αἰανῆς, εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν, βεβαιωθεῖσα ἤδη καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν,³ μᾶς καθιστᾷ διστακτικὸς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἀξιολογώτεραι πόλεις τῆς Ἑλιμιώτιδος ἔκειντο εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν, εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων δὲν ἐξάγεται τοιοῦτόν τι, πλὴν τοῦ ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη ἀνῆκεν ἄλλοτε εἰς τὴν Ἑλιμιῶτιν. Εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Λιβίου (XLII, 53, 5), ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς πορείας τοῦ Περσέως διὰ τῆς Ἑλιμείας (=Elimeia),⁴ δὲν ἐννοεῖται ἡ πόλις, ἀλλὰ ἡ ἐπαρχία.

Διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς θέσεως τῆς πόλεως νομίζομεν ὅτι στοιχεῖα σπουδαῖα καὶ ἀξιοπίστια⁵ παρέχει μόνον τὸ ἐν ἀρχῇ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Λιβίου, εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὁποῖου εἰσερχόμεθα. Ὁ Λίβιος ἐξιτορῶν τὴν χειμερινὴν ἐκστρατείαν τοῦ Περσέως εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ἀναφέρει ὅτι

¹ Ἡ πορεία αὕτη τοῦ Περσέως ἔγινε διὰ τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγοῦσης ἀπὸ Ἑορδαίας διὰ τῆς Ἑλιμιώτιδος καὶ τῶν Βολουστάνων (στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου) εἰς Θεσσαλίαν.

² Λεξικὸν Ἑλευθερουδάκη, τόμ. 5, σ. 237, ἄρθρ. «Ἑλιμία».

³ Βλ. Heuzey - Daumet, Mission archéologique de la Macédoine, σ. 285 κέ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία κλπ., σ. 219-227. Hirschfeld, RE I 925. Lolling, Hellenische Landeskunde ἐν Handbuch der Altertumswissenschaft, τόμ. III, σ. 234. Geyer RE XIV, 657 καὶ A. Κερράμπουλλον (Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν τῇ Ἄνω Μακεδονίᾳ, ΑΕ 1933, σ. 38 51), ὅστις ἐκτενέστερον ἐξετάζει τὴν θέσιν τῆς πόλεως.

⁴ Ὁ Λίβιος ἔ.ά. ἐπὶ λέξει λέγει τὰ ἐξῆς: postero die in Elimeam ad Halicacmona fluvium processit.

⁵ Ὁ Λίβιος τὰς πληροφορίας του διὰ τὸν ἐναντίον τοῦ Περσέως πόλεμον τῶν Ρωμαίων ἀντλεῖ παρ' ἀξιοπίστου μάγηντος, τοῦ Πολυβίου (Πρβ. τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα τοῦ Πολυβίου καὶ δὴ τοῦ XXVIII βιβλίου, ἀπόσπ. 8. H. Nissen, Kritische Untersuchungen über die Quellen der vierten und fünften Dekaden, σ. 258. Münzer, RE XIII, 840 κέ.), ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ ἔτος 169 π.Χ. λαβὼν μέρος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας (Πολύβ. XXVIII, 13) παρὰ τῷ Μαρκίῳ Φιλίππῳ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ρωμαίων κατὰ τοῦ Περσέως εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύγγενος τὴν Μακεδονίαν.

οὗτος, ἐπιστρέφων ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ κατευθυνόμενος πρὸς τὴν Αἰτωλίαν διὰ τὴν νέαν του χειμερινὴν ἐπιχειρήσιν, διήλθεν ἐκ τῆς Ἑλιμείας, ἔνθα ἔκαμε τὸν καθαρόν τοῦ στρατεύματός του, ἐκεῖθεν δὲ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς τὸ Κίτιον ὄρος, δηλ. τὸ σημερινὸν στενὸν τῆς Μηλιάς, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὰ ὄρια τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑπείρου. Ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν οὗτος κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐκ τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὴν ὁποίαν ὁ Λίβιος¹ εἰς τὴν σύντομόν του ἀφήγησιν δὲν ἀναφέρει, πιθανώτατα ἦτο ἡ διερχομένη διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Μοναστηρίου, διότι ἀκριβῶς εἰς αὐτήν, εἰς τὸ βορειότερόν της μέρος, ἔκειτο ἡ πόλις τῶν Δευριόπων Στύβερα,² ἣτις ἐχρησίμευσεν ἐπανειλημμένως εἰς αὐτὸν ὡς βάσις καὶ ὁρμητήριον διὰ τὰς ἐν Ἰλλυρίᾳ ἐπιχειρήσεις του. Κατὰ ταῦτα ἡ Ἑλίμεια πρέπει νὰ ἔκειτο ἐπὶ μιᾷ γραμμῆς, ἡ ὁποία ἦν ὡνε τὴν κοιλάδα τοῦ Μοναστηρίου μετὰ τῆς Ἑπείρου καὶ διήρχετο διὰ τῆς Ἑλιμιώτιδος. Ἀπὸ τὴν κοιλάδα ὅμως τοῦ Μοναστηρίου σήμερον δύο ὁδοὶ φέρουν πρὸς τὴν Ἑπείρον διὰ τῆς Δ. Μακεδονίας. Ὁ πρῶτος, ὁ ὁμαλώτερος μὲν, ἀλλὰ μακρότερος, εἶναι ὁ διερχόμενος διὰ τῆς Φλωρίνης, Μπανίτης, Καϊλαρίων (νῦν Πτολεμαΐδος) καὶ Κοζάνης, ὁπόθεν εἰσέρχεται διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Σιατίστης (Μπουγάζι) εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς Ἑλιμιώτιδος καὶ διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Πασᾶ φθάνει εἰς Γρεβενά. Ἐκ τῶν Γρεβενῶν κατευθυνόμενος πρὸς νότον διέρχεται διὰ τῶν χωρίων Κηπουργιοῦ καὶ Κρανιάς καὶ φθάνει εἰς τὸ χωρίον Μηλιά καὶ διὰ τοῦ χανίου Τζάν-Χορταρά εἰς Μέτσοβον τῆς Ἑπείρου. Ὁ δεύτερος, ὁ ὀλιγώτερον μὲν ὁμαλός, ἀλλὰ βραχύτερος, εἶναι ὁ διὰ Φλωρίνης, Πισοδερίου, Καστορίας, Χρουπίστης, Σμίξης,³ Πλατανιάς, Νεαπόλεως, Γρεβενῶν, ἔνθα συναντᾶται μὲ τὸν προηγούμενον. Ποῖον ἐκ τῶν δύο ἠκολούθησεν ὁ Περσεὺς δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Λιβίου. Ἐχω ὅμως τὴν γνώμην ὅτι μία σύντομος ἐξέτασις τῶν αἰτίων τῶν χειμερινῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας αὗται διεξήχθησαν θὰ μᾶς ἐβοήθει εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Περσεὺς καὶ ἐκ προσωπικῆς πείρας καὶ ἐκ τῶν πολέμων τοῦ πατρός του ἐναντίον τῶν Ρωμαίων ἐγνώριζεν ἤδη ἀρκετὰ

¹ Καὶ εἰς τὰ σωθέντα ἀποσπάσματα τοῦ Πολυβίου δὲν ὑπάρχει τι περὶ τῆς πορείας αὐτῆς τοῦ Περσεῶς.

² Τὰ Στύβερα ἢ Στούβερα ἔκειτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παρὰ τὸ σημερινὸν Τσεπίκοβο, 24 χλμ. περίπου βορείως τοῦ Μοναστηρίου. Περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ βλέπε Kromayer, *ἑ. ἀ. σ.* 22, πρτ. 1. Geyer, *RE* XIV, 669-70. Oberger, *RE* 2R IV, 395, ἀρθρ. «Stubera» καὶ N. Vulić, *Une inscription grecque de Macéd. Mélanges Glotz. Paris 1932, σ.* 875.

³ Σήμερον ἡ δημοσία ὁδὸς ἀπὸ Σμίξης μέχρι τῆς γεφύρας τοῦ Καφτάν - ἀγὰ ἀκολουθεῖ τὴν ἀριστερὰν ὁχθὴν τοῦ ποταμοῦ, συναντᾶται δὲ μὲ τὴν προηγούμενην εἰς τὴν Νεάπολιν.

τὴν δύναμιν των, ὥστε νὰ μὴ ἐλπίζῃ ὅτι θὰ ἡδύνατό ποτε νὰ ὑπερισχύσῃ. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς παρατάσεως τοῦ πόλεμου, ἦτο νὰ δημιουργήσῃ τοιαύτην πολιτικὴν κατάστασιν εἰς τὴν Βαλκανικὴν, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι βλέποντες τὰς δυσχερείας τοῦ ἀγῶνος νὰ παραιτηθοῦν ἐν τέλει τῆς ἰδέας τῆς καθυποτάξεως τῆς Μακεδονίας. Διὰ τῶν ἐπιχειρήσεών του λοιπὸν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Νότιον Ἑλλάδα (170)69 π.Χ.) ἀπέβλεπεν οὗτος, καθὼς προκύπτει καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Λιβίου, εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ πολιτικὰ ὀφέλη μᾶλλον ἢ στρατιωτικά¹ εἰς ὅσον τὸ δυνατόν συντομώτερον χρόνον καὶ ἐφ' ὅσον ὁ χειμὼν δὲν ἐπέτρεπε τὴν εἰσβολὴν ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Μακεδονίαν.² Τὰς ἐπιχειρήσεις του ὅμως ὁ Περσεὺς εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ἤρchiσε περὶ τὰ μέσα τοῦ χειμῶνος³ καὶ ἐκεῖ παρέμεινε 1) 2—2 μῆνας τοῦλάχιστον.⁴ Ὅθεν μέχρι τῆς ἀνοίξεως, ὁπότε θὰ ἀνενεώνοντο αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ῥωμαίων ἐναντίον τῆς Μακεδονίας, δὲν εἶχεν ἀρκετὸν χρόνον διαθέσιμον, ἀφοῦ μάλιστα εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ νέαν ἐπιχείρησιν, εἰς τὴν Νότιον Ἑλλάδα. Πράγματι δὲ πόσον ἐβιάζετο νὰ τετρατίσῃ αὐτὰς πρὸ τῆς λήξεως τοῦ χειμῶνος δεικνύει ὅχι μόνον ἡ ἐσπευσμένη καθόδός του ἐκ τῆς Ἑλιμείας⁵ εἰς τὴν Στράτον—διάστημα 270 χλμ.⁶ διήνυσεν ἐντὸς ἑννέα ἡμερῶν⁷—ἀλλὰ καὶ ἡ ἔγκαιρος ἐπάνοδός του ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὑπὸ τοιαύτας λοιπὸν συνθήκας πρὲπει οὗτος νὰ ἠκολούθησε τὸν συντομώτερον δρόμον διὰ τῆς Ὀρεσιτίδος καὶ ὅχι τὸν διὰ τῆς Ἑορδαίας. Μάλιστα ἡ διέλευσις του διὰ τῆς Ὀρεσιτίδος, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιρροὴν τῶν Ῥωμαίων,⁸ ἡδύνατο καὶ πολιτικούς σκοποὺς νὰ ἐξυπηρετήσῃ. Διότι μία ἐπίδειξις τῆς δυνάμεώς του εἰς τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐπαρχίαν πολὺ θὰ ἐνεθάρρυνε τοὺς ἐκεῖ φίλους του. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐκ 400 ἐθελοντῶν Ἡπειρωτῶν ἀποτελουμένη ῥωμαϊκὴ δύναμις,⁹ ἣτις ἐστάθμευεν ἐκεῖ διὰ τὴν φύλαξιν τῶν συνόρων καὶ τῆς χώρας, ἃν δὲν εἶχε συμπτυχθῇ εἰς τὴν Λυχνιδὸν μετὰ τὴν νικηφόρον προσέλασίν του εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, ὅπως δὴ ποτε δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ προβάλλῃ ἀντίστασιν τινα εἰς μίαν δύναμιν ὑπερβαίνουσαν τὰς 10.000 ἀνδρῶν.

¹ Liv. XLIII, 18, 3. 19, 14.

² Liv. XLIII, 18, 1.

³ Liv. ἔ. ἀ. «sub tempus brumae».

⁴ Πρβ. Kromayer, ἔ. ἀ. σ. 263, πρτ. 1.

⁵ Ὁ Περσεὺς εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἑλιμείαν περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἢ ἀρχὰς Μαρτίου. Πρβ. Kromayer, ἔ. ἀ.

⁶ Περὶ τῆς ἀποστάσεως βλέπε κατωτέρω.

⁷ Liv. ἔ. ἀ. 21, 7-9. 22, 1-2. Πρβ. Kromayer, ἔ. ἀ. σ. 263, πρτ. 2.

⁸ Πρβ. G. Zippel, Die röm. Herrschaft in Illyrien, σ 78 κέ.

⁹ Liv. XLII, 38, 1.

Ὁ δρόμος οὗτος, ἂν καὶ ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως δευτερεύων, ἐκρησιμοποιήθη καὶ ἄλλοτε ἀπὸ στρατοῦς. Οὕτω τὸ 48 π.Χ. ἐκρησιμοποιήθη ὑπ' ἐνὸς τῶν ἀντιστρατήγων τοῦ Καίσαρος, τοῦ Δομιτίου Καλβίνου, κατερχομένου ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Φλωρίνης εἰς τὸ Αἰγίνιον (Καλαμπάκαν) τῆς Θεσσαλίας,¹ καὶ ἐν μέρει τὸ 199 π.Χ. ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Σουλπικίου Γάλβα κατὰ τοὺς πολέμους τῶν Ῥωμαίων ἐναντίον τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε', κατ' ἀντίθετον ὁμως διεύθυνσιν, ἦτοι ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς σημερινῆς Κοζάνης διὰ Σιατίστης (Μπουγάζι), Νεαπόλεως, Καστορίας πρὸς τὴν Κορυτσάν.²

Πλησίον λοιπὸν τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἡ ὁποία διέσχιζε τὴν δυτικὴν Ἑλιμιῶτιν ἀπὸ τοῦ βορειοτάτου της ἄκρου, περὶ τὴν σημερινὴν περιοχὴν τῆς Νεαπόλεως, μέχρι τοῦ στενοῦ τῆς Μηλιάς, πρέπει νὰ ἔκειτο ἡ Ἑλίμεια. Ποῦ ὁμως; Ὁ Παπαδάκης, καθὼς εἶπομεν ἀνωτέρω, τοποθετεῖ αὐτὴν εἰς τὸ χωρίον Τσοῦρχλι. Τοῦτο, κείμενον ἐπὶ μιᾶς συντομωτέρας μὲν, ἀλλ' ὀλιγώτερον ὁμαλῆς (ἡμιονικῆς) διακλαδώσεως τῆς ἀνωτέρω ὁδοῦ, ἀπέχει ἀπὸ τὸ στενὸν τῆς Μηλιάς μόλις 55 χλμ.³ Ἐν τούτοις ὁ Λίβιος λέγει ὅτι ὁ Περσεὺς τὸ διάστημα ἀπὸ Ἑλιμείας μέχρι Κιτίου διήνυσεν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν. Ὅθεν, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Ἑλίμεια ἔκειτο ἐκεῖ, ἡ ἀπόστασις 55 χλμ. θὰ ἦτο πολὺ μικρά, ὥστε νὰ χρειασθῇ ὁ Περσεὺς τρεῖς ἡμέρας, ἵνα τὴν διανύσῃ, ἀφοῦ μάλιστα, ὡς προκύπτει καὶ ἀπὸ τὰς δύο ἄλλας τριημέρους του πορείας ἐν Ἠπείρῳ,⁴ οὗτος δὲν ἐβάδιζεν ὀλιγώτερον τῶν 90 χλμ. ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν. Βραδυτέρα πορεία αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑλιμιώτιδι δὲν φαίνεται πιθανή, διότι αἱ καιρικαὶ δυσχέρειαι καὶ αἱ ἐδαφικαὶ ἀνωμαλίαι, τὰς ὁποίας συνήνησεν ἐκεῖ, δὲν ἦσαν μεγαλύτεραι τῶν ἐν Ἠπείρῳ.⁵

Κατὰ ταῦτα ἡ Ἑλίμεια πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ βορειότερον τοῦ Τσουρ-

¹ Jul. Caes. Bell. civ. III, 79, 7. Βλ. Kromayer, ἔ. ἀ. σ. 402 καὶ πρτ. 1. Κερ αμόπουλλον, ἔ. ἀ. σ. 60. Ὁ τελευταῖος ὁμως δέχεται ὅτι τὸ πρῶτον ἡμῖς τῆς πορείας ἐγένεν ὄχι διὰ τῆς Ὀρεστίδος, ἀλλὰ διὰ τῆς Ἑορδαίας, Βλάστης, Πέλλας.

² Liv. XXXI, 40, 1. Kromayer, ἔ. ἀ. σ. 27. Hammond, B.S.A. τόμ. XXXII (1931)32, σ. 144. Walbank, Phillip V of Macedon. Cambridge 1940, σ. 144.

³ Κατὰ τοὺς τοπογραφικοὺς χάρτας τοῦ ἑλλ. στρατοῦ (1945), χλμ. 1 : 100.000.

⁴ Liv. XLIII, 21. 8-9. 22, 1-2. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Kromayer, ἔ. ἀ. σ. 263, πρτ. 2, ὁ Περσεὺς διήνυσεν ἀπὸ Κιτίου μέχρις Ἀράχθου 94 χλμ., ἀπὸ Ἀράχθου δὲ μέχρι Στράτου 92 χλμ. Ἐπίσης ἡ τριήμερος πορεία τοῦ ἰδίου ἀπὸ Στυβέρρων μέχρι Οὐσκάνας κατὰ τὴν ἐν Ἰλλυρίᾳ ἐκστρατείαν του (Liv. XLIII, 18, 5) ὑπολογίζεται περὶπου 100 χλμ. (;). Περὶ τῆς θέσεως τῆς Οὐσκάνας καὶ τῆς ἀποστάσεως αὐτῆς ἀπὸ Στυβέρρων βλ. Niese III, 141, πρτ. 4. Kromayer, ἔ. ἀ. σ. 258, πρτ. 1.

⁵ Πρβ. Liv. XLIII, 21, 8)9.

χλίου καὶ εἰς μίαν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ στενοῦ τῆς Μηλιᾶς, ἡ ὁποία νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὴν τριήμερον πορείαν τοῦ Περσέως. Οὕτως ἀγόμεθα εἰς τὴν βορείως τῆς Νεαπόλεως περίοχην, τὴν περιλαμβάνουσαν τὰ χωρία Σιαρμπάδες (νῦν Βαλανιδιά) καὶ Βαῖπες (νῦν Χειμερινόν).¹ Ἡ περιοχὴ αὕτη ἀπέχει ἀπὸ τοῦ στενοῦ τῆς Μηλιᾶς, τοῦ νοτιωτάτου σημείου τῆς Ἑλιμιώτιδος, περὶ τὰ 80 χλμ., ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὁ Περσεὺς ἐπορεύθη ὄχι διὰ τῆς δυσβατωτέρας καὶ κατὰ τι συντομωτέρας ὁδοῦ Νεαπόλεως—Τσουρχλίου—Γρεβενῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς ὁμαλωτέρας καὶ παραλιακμονίου ὁδοῦ Νεαπόλεως—Κρυφταίου—Γρεβενῶν διὰ λόγους ὑδρεύσεως. Ἐὰν ληφθοῦν ἀκόμη ὑπ' ὅψιν αἱ διάφοροι πτυχώσεις τοῦ ἐδάφους καὶ τὸ σοβαρὸν ὕψος τῶν 1536 μ. τοῦ Κιτίου ὄρους, ὅπου μάλιστα κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Λιβίου ὁ Περσεὺς καθυστέρησε ὀλίγον λόγῳ τῶν πολλῶν χιόνων,² ἡ ἀπόστασις αὕτη πρέπει νὰ ἀναβιβασθῇ εἰς 85—90 χλμ., ὅσον δηλ. συνήθως ἐκάλυπτεν ὁ στρατὸς τοῦ Περσέως ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν.

Ἡ περιοχὴ αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν τοποθετοῦμεν τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλιμιώτιδος, εἶναι μία τῶν εὐφορωτέρων καὶ ὠραιοτέρων τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ εὐρίσκεται παρὰ τὸ σημεῖον, ἐνθα συναντιῶνται δύο σημαντικαὶ ἀρτηρίαι,³ μία μὲν ἡ συνδέουσα τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας, ἡ δὲ ἄλλη τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς Βορείου Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας. Ἐν αὐτῇ εἰς τὸ χωρίον Σιαρμπάδες ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Κεραμοπούλλου⁴ ἀρκετὰ λείψανα ἀρχαίων κτισμάτων καὶ τάφοι, εἰς δὲ τὸ Βαῖπες πολλάκις μέχρι σήμερον ἦλθον εἰς φῶς λείψανα ἀρχαῖα, νομίσματα, ὅστρακα, ἐν βάθρον ἐπιτύμβιον καὶ ἀνάγλυφον Διονύσου κ. ἄ.,⁵ μαρτυροῦντα ἐκεῖ ἀρχαῖον συνοικισμόν. Πρὸς τοῦτοις ἡ σχετικῶς μεγάλη ἀφθονία ἀρχαίων ἐρειπίων καὶ ἄλλων ὑπολειμμάτων ἑλληνιστικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν⁶ καὶ καθ' ὅλην τὴν παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα ἑκτασιν μέχρι Τσουρχλίου καὶ Γρεβενῶν⁷

¹ Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο χωρίων εἶναι 4 χλμ. περίπου. Βλ. συνημμένον χάρτην.

² Liv. XLII, 21, 7 «vix transgressus propter altitudinem nivis».

³ Παρὰ τοὺς Σιαρμπάδες ἄλλοτε διήρχετο, φαίνεται, ἡ μεγάλη ἀρτηρία, ἡ συνδέουσα τὴν Καστορίαν μὲ τὰ Γρεβενά, καθὼς δεικνύει ἡ κοιλὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους, ἡ προσελθοῦσα ἀπὸ τὴν μακρὰν καὶ συχνὴν χρῆσιν τῆς ὁδοῦ. Περβ. Κεραμοπούλλου, ΠΑΕ 1932, σ. 44.

⁴ Ἑ. ἀ. 44-45 καὶ ΑΕ 1932, σ. 132.

⁵ Παπαδάκιν, ἐν Ἀθηνᾶ 25 (1913), σ. 444)5.

⁶ Ἐπίσης εἰς τὸ ἐγγὺς τῶν Σιαρμπάδων (4 χλμ.) κείμενον Βελιστι εὐρέθησαν πολλὰ λείψανα ἀρχαίων κτισμάτων, ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ παρ' αὐτὸ ῥέοντος Βέλου καὶ φρούριον. Βλ. Κεραμοπούλλου, ΠΑΕ 1932, σ. 44 καὶ 1935, σ. 42-3.

⁷ Βλ. Wace-Woodward, ἑ. ἀ. σ. 181-186, Παπαδάκιν, ἑ. ἀ. Ἀρβανιτόπουλον, ΠΑΕ 1912, σ. 242 κθ. καὶ τὰς πολυαρίθμους ἐργασίας τοῦ κ. Κεραμοπούλλου.

δεικνύει ότι ἐδῶ ἡ ζωὴ ἄλλοτε ὑπῆρξε πολὺ ἔντονος. Τοῦτο ὁμως προϋποθέτει τὴν ὑπαρξίν σημαντικοῦ ἀστικοῦ κέντρου, οἷον ἀσφαλῶς ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐκτεταμένης αὐτῆς μακεδονικῆς ἐπαρχίας.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ ἱστορικοὶ ἀκόμη λόγοι συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς τοποθετήσεως τῆς Ἑλιμείας εἰς τὴν βορειοδυτικὴν αὐτὴν περιοχὴν τῆς Ἑλιμιώτιδος. Σύμφωνα μετὰ τὴν ἐπικρατεστέραν σήμερον ἄποψιν, καθ' ἣν οἱ Μακεδόνες κατῆλθον ἀπὸ Βορρᾶ,¹ ἐκ τῆς Ὁρεστίδος δὲ ἔπειτα καὶ τῆς Ἑλιμιώτιδος² ἐπεξετάθησαν σὺν τῷ χρόνῳ καὶ εἰς τὴν Κάτω λεγομένην Μακεδονίαν, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ τὰ μακεδονικὰ ἐκεῖνα φῦλα, τὰ καταλαμβάνοντα τὴν περὶ τὸν μέσον ῥοῦν τοῦ Ἀλιάκμονος χώραν, οἱ Ἑλιμιῶται δηλ.,³ ἠκολούθησαν τὸν μόνον φυσικὸν δρόμον, τὸν ἄγοντα ἐκ τῆς Ὁρεστίδος εἰς τὴν Ἑλιμιώτιν κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ. Ἡ ἐπέκτασις ὁμως αὐτῶν πρὸς Νότον καὶ ἡ κατάληψις τῆς παραλιακονίου χώρας μέχρι τῶν Πιερίων καὶ Καμβουνίων ὁρέων δὲν θὰ ἔγινε ταυτοχρόνως, ἀλλὰ βαθμιαίως καὶ κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα,⁴ καθὼς δυνάμεθα νὰ

¹ Πρβ. πχ. Hertley ἐν B.S.A. XXVIII (1936)27), σ. 190 κέ. καὶ Κερ α. μ. ο. π. ο. ὑ. λ. λ. ο. ν., Ἑλληνικά, τόμ. Β', σ. 106 κέ.

² Geyer, RE XIV, σ. 698 κέ Κερ α. μ. ο. π. ο. ὑ. λ. λ. ο. ν., Μακεδονία καὶ Μακεδόνες, Ἀθήναι 1930, σ. 9 κέ.

³ Οἱ Ἑλιμιῶται (Μακεδόνες) ἔλαβον τὸ εἰδικὸν τοῦτο ὄνομα ἐκ τῆς περιοχῆς, ἔνθα ἐγκατεστάθησαν, ἐκ τῆς Ἑλιμείας, ὡς οἱ Ὁρέσται ἐκ τοῦ Ὑρους, οἱ Λυγκησταὶ ἐκ τοῦ Λύγκου, οἱ Ἑορδαῖοι ἐκ τῆς Ἑορδαίας (τῆς χώρας τῶν Ἑορδῶν) κλπ. Ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ αὐτῶν παρήχθη ἔπειτα ὁ τύπος Ἑλιμιῶτις, ὡς ἐκ τῶν Λυγκιστῶν Λυγκηστίς. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας τὴν προέλευσίν του ἔχει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καθὼς δεικνύει καὶ ὁ ἄλλος τύπος Ἑλυμία καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μυθικοῦ ἥρωος καὶ ἐπωνύμου αὐτῆς Ἑλύμου, ἐκ τοῦ φυτοῦ ἑλύμου, εἰδους κέγχρου (Θεοφρ. Φ. ἱ. IV, 4, 10. VIII, 1, 1. 11, 1. Πολυβ. II, 15, 2. Διοσκ. II, 120. Ἡσύχ. ἐν λ. «Ἑλίμαρ»), τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀρχαιότητα φαίνεται ὅτι εὐρῶς ἐκαλλιεργεῖτο εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα χώραν καὶ θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡς τροφή τῶν ζώων ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων, σιτοποιούμενον (πρβ. Ἰπποκρ. Γυναικείων II, 2, σ. 695 (ἐκδ. F. Ermerins) καὶ Διοσκ. ἔ. ά.). Ἐκ τοῦ φυτοῦ τούτου, εὐρῶς διαδεδομένου καὶ εἰς τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα, ἔλαβον τὸ ὄνομα τῶν πολλὰι περιοχαὶ καὶ μυθικοὶ ἥρωες. Οὕτω πόλις Ἑλυμία ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν παρὰ τὰ σύνορα τῆς Μαντινείας καὶ τοῦ Ὑρχομενοῦ (Ξενοφ. Ἑλλ. VI, 5, 13), εἰς τὴν Εὐβοίαν παρὰ τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Λίμνης (Ἰσως ἐκ τοῦ (Ἑ) Λύμνι, παρετυμολογικῶς) ἡ πόλις Ἑλύμνιον καὶ εἰς τὴν Δ. Σικελίαν παρὰ τὸ Δρέπινον τὰ Ἑλύμα (Διον. Ἀλικαρν. I, 52, 4). Ἐπίσης Ἑλυμος εἶναι ὁ γενάρχης καὶ ἐπώνυμος τῶν Ἑλύμων τῆς Σικελίας (Σχολ. εἰς Λυκοφρ. 965, σ. 155) ἐκδ. (G. Kinkel) καὶ εἰς τῶν Κενταύρων, τῶν φονευθέντων ὑπὸ τοῦ Κανέως (Ovid. Metam. XII, 460). Εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἄλλα ὀνόματα ἔχουν τὴν προέλευσίν των ἐκ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου. Οὕτως εἰς μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Ἑορδαίων (Ἑορδανῶν) ὀνομάζεται Κισσεὺς ἐκ τοῦ διονυσιακοῦ κισσοῦ προφανῶς.

⁴ Τὴν τάσιν αὐτῆν τῶν Ἑλιμιωτῶν νὰ ἐπεκταθῶν πρὸς Νότον παρατηροῦμεν καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ἀκόμη χρόνους. Ἡ βορειοτέρα περὶοχὴ τῆς θεσσαλικῆς Περγαίας, ἡ Τρίπολις, πολλάκις κατέστη ἀντικείμενον διεκδικήσεως μεταξὺ τῶν

συμπεράνωμεν ἐκ τῶν παλαιῶν μακεδονικῶν μύθων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν κτίσιν τῶν ἐλιμιωτικῶν πόλεων. Κατ' αὐτοὺς ἰδρυτῆς τῆς ἐλιμιωτικῆς πόλεως Αἰανῆς¹ (παρὰ τὴν Κάλλιανην) ὑπῆρξεν ὁ Αἰανός,² ὁ υἱὸς τοῦ Ἑλύμου, ὅστις πάλιν ὑπῆρξεν ὁ οἰκιστῆς καὶ ἐπώνυμος τῆς πόλεως Ἑλυ(ι)-μείας.³ Ἄν εἰς τοὺς μύθους αὐτοὺς ὑπάρχη μακρονή τις ἀπήχησις ἱστορικῆς ἀληθείας, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ οἰκισμὸς τῆς Αἰανῆς ἐγίνε μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς πρωτεύουσας τοῦ κράτους Ἑλιμείας καὶ φυσικὰ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς περιοχῆς τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλιμιωτῶν Μακεδόνων. Ἄλλ' ἡ Αἰανὴ εὐρίσκετο εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν ἐσχατιὰν τῆς Ἑλιμιωτιδος. Θὰ πρέπει λοιπὸν ἢ προγενεστέρα αὐτῆς πόλις Ἑλίμεια νὰ ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἐτέρου τμήματος τῆς ἐπαρχίας, ἔνθα ἐγκατεστάθησαν οἱ Ἑλιμιῶται κατ' ἀρχάς, ἀφοῦ ἡ ἄλλη ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἠδύναντο νὰ κατέλθουν πρὸς Νότον, ἢ διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Καϊλαρίων, ἀποκλείεται, ἐπειδὴ κατείχeto ὑπὸ τῶν Ἑορδῶν, οἱ ὅποιοι ἀργότερον ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς χώρας τῶν κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν Ὀρεστῶν πρὸς Ἀνατολὰς.

Ἡ τοποθέτησις ὅμως τῆς Ἑλιμείας βορείως τῆς Νεαπόλεως καὶ παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀλιάκμονος ἐστηρίχθη κυρίως ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως, ὅτι ὁ Περσεὺς ἠκολούθησε τὸν δρόμον, τὸν ἄγοντα διὰ τῆς Ὀρεστίδος καὶ κατὰ μῆκος τοῦ ῥοῦ τοῦ Ἀλιάκμονος. Ἄν ὅμως ὑποτεθῇ ὅτι ἡ πορεία αὐτοῦ δι' οἰονδήποτε λόγον, ὁ ὁποῖος σήμερον μᾶς διαφεύγει, ἐγίνε διὰ τοῦ ἐτέρου δρόμου, τοῦ διερχομένου διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Καϊλαρίων, Κοζάνης, στενοῦ Σιατίστης, γεφύρας τοῦ Πασᾶ κλπ., τότε αὐτομάτως ἀνατρέπονται οἱ ἀνωτέρω συλλογισμοί. Θὰ ἔπρεπε δ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν Ἑλίμειαν ἢ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σιατίστης ἢ τῶν Κεραγιαννίων ἢ καὶ αὐτῆς τῆς Κοζάνης. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ εὐρίσκετο αὕτη εἰς μίαν τῶν ἀνωτέρω περιοχῶν; Ὁ Kromayer, καθὼς εἶδομεν, μὴ γνωρίζων προφανῶς ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως τὰ μέρη, τὴν τοποθετεῖ εἰς τὴν Σιατίστην.⁴ Εἰς τὸν ὄρεινόν ὅμως χῶρον τῆς πόλεως αὐτῆς (ὕψ. 900 μ. περίπου), ἡ ὁποία δι' ὅλως εἰδικούνης λόγους ἤκμασεν

Ἑλιμιωτῶν καὶ Περραιβῶν, κατὰ δὲ τοὺς μετὰ τὸν Φίλιππον τὸν Β' χρόνους ἐμφανίζεται πλέον ὥς ἀποτελοῦσα τμήμα τῆς Ἑλιμιωτιδος.

¹ Ὅτι ἡ Αἰανὴ ἀνήκεν εἰς τὴν Ἑλιμιῶτιν, πλὴν τοῦ ἰδρυτικοῦ τῆς μύθου (πρβ. Ἄ. Κερ α μ ὁ π ο υ λ λ ο ν ἐν ΑΕ 1933, σ. 47), ἀσφαλῆς τεκμήριον ἔχομεν καὶ τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Λιβίου XLII, 53, 5, ἔνθα ἀναφέρεται ὅτι ὁ Περσεὺς κατερχόμενος τὸ 171 π.Χ. ἐκ τῆς λίμνης Βεγορίτιδος (διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Καϊλαρίων) ἐφθάσεν in Elimeam ad Haliosmona fluvium. Ἄρα ἡ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ περιοχὴ ἀνήκεν εἰς τὴν Ἑλιμιῶτιν. Πρβ. Kromayer, ἔ. ἀ. σ. 236, πρτ. 2. Hammond, ἔ. ἀ. σ. 146, 1.

² Στεφ. Βυζάντ. ἐν λ. «Αἰανή».

³ Στεφ. Βυζάντ. ἐν λ. «Ἑλίμια». Ἡρωδιαν. I, 172.

⁴ Κατὰ τὸν Kromayer ἡ ἀπόστασις Σιατίστης - Μηλιάς εἶναι 70 - 80 χίμ.

ἐπὶ Τουρκοκρατίας, δὲν εὐρέθησαν λείψανα, μαρτυροῦντα ἀρχαῖον τινὰ συνοικισμόν. Τὸ δὲ 20' ΒΔ ταύτης· κείμενον Καστράκι (ὑψ. 1072) παρὰ τὴν θέσιν Γκραντίσι ἦτο μικρὸν ὄχυρόν προϊστορικῶν χρόνων, διὰ τοῦ ὁποίου, φαίνεται, ἐφυλάσσετο ἡ ὀρεινὴ διάβασις τῆς Σιατίστης καὶ ἡ κάτωθεν αὐτοῦ περιοχὴ, καὶ δὲν ἐχρησίμευεν ὥς μόνιμος κατοικία ἀνθρώπων.¹ Ἀλλ' οὔτε καὶ κάτω τῆς Σιατίστης, εἰς τὰ λεγόμενα Ἀμπέλια, ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἀρχαία Ἑλίμεια, διότι καὶ ἐκεῖ οὐδαμοῦ συναντῶμεν ἵχνος ἀρχαίου συνοικισμοῦ. Ἐπειτα ὁ χώρος οὗτος (2 χλμ. καὶ πλέον ἀπὸ τοὺς πρόποδας μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Ἀλιάκμονος) εἶναι ἐντελῶς ἀκατάλληλος πρὸς μόνιμον ἐγκατάστασιν ἀνθρώπων διὰ τὴν παντελῇ ἔλλειψιν πηγαίου ὕδατος λόγῳ τῆς γεωλογικῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ἦτο ἡ αὐτὴ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.²

Ὅμοιως ἀπίθανος εἶναι ἡ τοποθέτησις τῆς πόλεως καὶ εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα τῶν Καραγιαννίων. Διότι, ἂν ἐξαιρέσωμεν ἓν φρούριον ἑλληνικῶν χρόνων παρὰ τὸ Καραμπουτζιλὰρ (νῦν Κοσκινιά), οὐδαμοῦ ἄλλου εὐρέθησαν, τοῦλάχιστον μέχρι σήμερον, λείψανα, μαρτυροῦντα τὴν θέσιν ἀρχαίας τινὸς πόλεως.

Εἰς δὲ τὴν Κοζάνην, ἂν καὶ ἐν αὐτῇ ὑπῆρχε, φαίνεται, ἀρχαῖος συνοικισμός,³ διὰ πολλοὺς λόγους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τοποθετηθῇ ἡ Ἑλίμεια. Ἐν πρώτοις ἡ περιοχὴ αὐτῆς εἶναι ἀμφίβολον ἂν ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἑλιμιῶτιν ἢ τὴν Ἑορδαίαν. Διότι μόνον περὶ τῆς περιοχῆς τῆς παρὰ τὴν ὀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀλιάκμονος, ἔνθα ἔκειτο καὶ ἡ Αἰνὴ, ἡμποροῦμεν μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπωμεν ὅτι ἦτο ἐλιμιωτικὴ, ὅχι ὁμως καὶ περὶ τῆς βορειότερον ταύτης κειμένης Κοζάνης. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν ὅτι αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἑλιμιῶτιν, πάλιν εἶναι δύσκολον νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἐλιμιωτικαὶ πόλεις ἔκειντο εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν (μόλις 18 χλμ.) καὶ μάλιστα εἰς τὸ μικρότερον καὶ ὄχι εὐφορότερον τμήμα τῆς ἐκτεταμένης ἐπαρχίας, ἐνῶ ἡ περιοχὴ, ἡ ἐκτεταμένη πέραν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀλιάκμονος, ἡ μεγαλυτέρα καὶ πλουσιωτέρα, ἐσπερεῖτο πάσης σημαντικῆς πόλεως. Ἐπειτα, ἂν ἔκειτο ἡ πρω-

¹ Περί τοῦ φρουρίου τούτου καὶ τοῦ προορισμοῦ του βλ. Wace-Woodward, ἔ. ἀ. σ. 182. Κερ α μ ό π ο υ λ ό ν, Ἑλληνικά, Ζ', σ. 45 καὶ ΑΕ 1932, σ. 89, 99

² Εἰς ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν ἀπὸ τῶν Καραγιαννίων μέχρι τῆς Γιαγκόβης οὐδὲ σταγὼν ὕδατος πηγαίου ὑπάρχει. Εἰς τὴν Σιατίστην διατηρεῖται ἀκόμη ἡ παράδοσις, ὅτι, ὅταν αὕτη πρὸ τινων αἰώνων ἐκτίζετο, οἱ οἰκισταὶ τῆς παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸν κάτω τῆς Σιατίστης χώρον, ἀπέφυγον αὐτὸν λόγῳ τῆς ἔλλειψεως ὕδατος.

³ Βλ. Χ. Μακαρόνα, Ἐκ τῆς Ἑλιμείας καὶ Ἑορδαίας. ΑΕ 1936 (ἀρχ. χρον.), σ. 13. Ἐσχάτως ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν Κοζάνην νέοι τάφοι, οἱ ὁποῖοι ὁμως δὲν ἐμελετήθησαν ἀκόμη.

τεύουσα ἐκεῖ, δηλ. ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καῖλαριών—Κοζάνης—Σερβίων, τῆς σημαντικωτέρας ἀστυρίας, τῆς συνδεούσης τὴν Δ. Μακεδονίαν μὲ τὴν Θεσσαλίαν, διὰ τῆς ὁποίας πολλάκις ἀναφέρονται μετακινήσεις στρατευμάτων καὶ κατὰ τὴν μακεδονικὴν ἐποχὴν, ἀλλὰ καὶ ἀργότερον κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν, δὲν θὰ ἔπρεπεν ἄρα γε νὰ γίνῃ ποτὲ μνεῖα αὐτῆς ὑπὸ τινος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων; Ὁ Λίβιος π.χ., καθὼς εἶδομεν ἀνωτέρω, εἰς παρομοίαν περίπτωσιν δὲν ἀναφέρει τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἑλίμειαν καὶ τὸν Ἀλιάκμονα. Τὸ σοβρωότερον ὅμως κώλυμα διὰ τὴν τοποθέτησιν τῆς Ἑλιμείας εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην εἶναι ἡ μεγάλη σχετικῶς ἀπόστασις, ἡ ὁποία χωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τὸ στενὸν τῆς Μηλιάς. Τὴν ἀπόστασιν αὐτὴν, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὰ 100 χλμ., θὰ ἦτο δύσκολον ὁ Περσεὺς νὰ διανύσῃ ἐντὸς 3 ἡμερῶν ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ μάλιστα μὲ τὰς δυσχερείας, ποὺ συνήντησεν εἰς τὸ Κίτιον ὄρος λόγῳ τῶν πολλῶν χιόνων.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν τὸ πιθανώτερον μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν τὴν Ἑλίμειαν, εἶναι ἡ βορείως τῆς Νεαπόλεως περιοχὴ, δηλ. τὸ ἀκρότατον βορειοδυτικὸν τμήμα τῆς ἀρχαίας Ἑλιμιώτιδος. Ποῦ ἀκριβῶς ἔκειτο μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα ἐκ τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ.

Πότε ἡ παναρχαία αὕτη πόλις τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ εἰπωμεν μὲ βεβαιότητα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀντιγονιδῶν, ὅτε τὸ μακεδονικὸν κράτος ἤκμαζε, φαίνεται ὅτι ἦτο μία τῶν ἀξιολογωτέρων μακεδονικῶν πόλεων. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερον, κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, εἶδομεν ὅτι συχνὰ ἀναφέρεται. Τὸν πρῶτον π.Χ. αἰῶνα μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Λύχνου τοῦ ἐξ Ἐφέσου εἰς τὸ γεωγραφικόν του ποίημα Εὐρώπη.¹ Ὁ Στράβων κατὰ τὸν Στέφανον τὸν Βυζάντιον (ἔ.ἀ.) ἔκαμνε λόγον περὶ αὐτῆς εἰς τὸ ἔβδομον βιβλίον τῶν Γεωγραφικῶν του, εἰς χωρίον ἀπολεσθέν. Μετὰ τρεῖς αἰῶνας, ἤτοι τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα, μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ (I, σ. 172, 1)² ὡς πόλις τῆς Μακεδονίας, ὑπὸ δὲ τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου εἰς τὴν γεωγραφικὴν του Ὑφήγησιν σημειώνεται μόνον αὕτη ἐκ τῶν πόλεων τῶν Ἑλιμιωτῶν.³ Ἐκτοτε δὲν γίνεται πλέον λόγος περὶ αὐτῆς.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα ἀναφέρει τὸ ὄνομά της εἰς τὸ λεξικόν του, ἐκ τούτου ὅμως δὲν ἠμποροῦμεν ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αὕτη ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴν τού. Διότι ὁ βυζαντινὸς οὗτος συγγραφεὺς πολλάκις περιλαμβάνει εἰς τὰ

¹ Στεφ. Βυζάντ. ἐν λ. «Ἑλιμία».

² Πρβ. ἀκόμη καὶ II, 505, 31.

³ Ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφέως μνημονευομένη ἀλλαχοῦ (III, 12, 3) Βουλίς, ὡς πόλις τῶν Ἑλιμιωτῶν, ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν. Πρβ. Forbiger, ἔ. ἀ. σ. 565.

Ἔθνικά του καὶ πόλεις, μὴ ὑπαρχούσας πλέον, ἀρκεῖ μόνον νὰ μνημονεύωνται ὑπὸ τινος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἐκ τῶν ὁποίων αὐτὸς ἐλάμβανε τὰς πληροφορίες.¹ Εἰδικῶς δὲ τὸ περὶ Ἑλιμείας ἄρθρον του εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου δάνειον καὶ ἐπὶ λέξει ἀντιγραφὴ ἔκ τε τοῦ Σιτράβωνος καὶ τοῦ Ἡρωδιανοῦ, καθὼς δεικνύει ἀπλὴ ἀντιπαραβολὴ αὐτοῦ πρὸς τὴν τελευταίαν τῶν δύο τούτων πηγῶν.² Μετὰ βεβαιότητος λοιπὸν ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Ἑλίμεια κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα ὑπῆρχεν ἀκόμη καὶ μάλιστα ἦτο ἡ σημαντικωτέρα πόλις ὁλοκλήρου τῆς περιοχῆς, ἥτις ἀπετέλει τότε τὴν Ἑλιμιώτιν. Τί ἀπέγινε μετὰ ταῦτα ; Ἄν κατεσιτράφη ἢ ἀπλῶς περιῆλθεν εἰς ἀφάνειαν καὶ ἐλησμονήθη σὺν τῷ χρόνῳ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ. Ὅπως δὲ οὔτε εἰς τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους οὔτε εἰς τὸ περὶ κτισμάτων τοῦ Προκοπίου οὔτε δὲ καὶ εἰς τοὺς περιωθέντας τίτλους τῶν ἐπισκόπων τῆς Δ. Μακεδονίας ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τῆς. Ἐκ τούτων καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οὐδὲν σαφὲς ἔχνος αὐτῆς μέχρις ἡμῶν διεσώθη δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αὕτη πρωίμως, ἴσως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν μέσων χρόνων, δὲν ὑπῆρχε πλέον ἢ τοῦλάχιστον εἶχε περιπέσει εἰς τοιαύτην ἀφάνειαν, ὥστε νὰ μὴ προκαλῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συγγραφέων. Εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους ἀναφέρονται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἑλιμιώτιδος νέαι πόλεις, τὰ Σέρβια καὶ τὰ Γρεβενά, αἱ ὁποῖαι ἀντικατέστησαν τρόπον τινὰ τὰς παλαιὰς ἐλιμιωτικὰς πόλεις, τὴν Ἑλίμειαν καὶ τὴν Αἰανήν.

Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

¹ Βλ. Stempliger, Stud. zu den Ἔθνικά des Stephanos Byzantios Progr. München 1902, σ 618.

² Στεφ. Βυζάντ. :

Ἑλιμία, πόλις Μακεδονίας, Σιτράβων ἐβδόμῳ. ἀπὸ Ἑλύμου τοῦ ἥρωος ἢ ἀπὸ Ἑλένου ἢ ἀπὸ Ἑλύμα τοῦ Τυρρηνῶν βασιλέως· τὸ Ἔθνικόν Ἑλιμιώτης. Ἀλέξανδρος δ' ἐν Εὐρώπῃ Ἑλίμειον φησί, διὰ μακροῦ τὴν μὲν συλλαβὴν, τὴν δὲ λι διὰ βραχέος τοῦ ι.

Ἡρωδιανὸς I, 172, 1 :

Ἑλυμος ἥρως, ἀφ' οὗ Ἑλυμία πόλις Μακεδονίας.

καὶ ἐν II, 505, 31 : Ἑλιμία : Ἀλέξανδρος ἐν Εὐρώπῃ Ἑλίμειον φησι διὰ μακροῦ τὴν μὲν συλλαβὴν, τὴν δὲ λι διὰ βραχέος τοῦ ι.